

*До спеціалізованої вченої ради Д 41.086.03 Національного університету
«Одеська юридична академія»*

ВІДГУК

**офіційного опонента – доктора юридичних наук, професора Мельника
Костянтина Юрійовича – на дисертацію Купіної Людмили Францівни
«Ефективність норм трудового права України», подану на здобуття
наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.05 –
трудове право; право соціального забезпечення**

Конституція України визначила нові правові засади розбудови суспільних відносин, в тому числі і трудових. Однак і досі питання нормативного регулювання трудових правовідносин здійснюється відповідно до положень Кодексу законів про працю 1971 року. Попри триваючі процеси систематизації трудового законодавства України прийняття Трудового кодексу залишається майбутньою «перспективою» розвитку національної системи права. Часи незалежності нашої держави дали українському суспільству не лише декілька проектів Трудового кодексу України, а й доволі спірні законодавчі ініціативи щодо декодифікації трудового законодавства. Очевидно, що прийняття Трудового кодексу України – це подія, яка має відбутися у майбутньому, але нині залишається актуальним питання ефективності реалізації норм трудового права, що пов'язане не лише із досягненням цілей правового регулювання відносин у сфері праці, а й зі мірою здатності задовільнити приватні та публічні інтереси суб'єктів дії трудових норм.

Отже, правове регулювання трудових правовідносин в умовах сьогодення, досягнення належного рівня ефективності їх реалізації має базуватися на ґрунтовних дослідженнях основних, концептуальних засад правового забезпечення праці в умовах глобалізації та світової пандемії, що обумовлює необхідність перегляду системи типових та нетипових форм

зайнятості, подолання проявів «прихованої праці», що у своїй складній сукупності має гарантувати права особи на гідну працю та справедливу її оплату. Отже, тема дисертації Л.Ф.Купіної, що присвячена дослідженню ефективності норм трудового права України, представляє значний інтерес для розвитку науки трудового права та практики застосування трудового законодавства.

Необхідно підкреслити, що питання дослідження ефективності норм трудового права України досліджувались фрагментарно, в межах вивчення окремих інституційних проблем правового регулювання, що визначається певною розпорошеністю підходів до встановлення її сутності. Натомість проведення комплексного наукового дослідження проблеми забезпечення ефективності норм трудового права України і досі залишається не реалізованим, що посилює актуальність теми дисертації Л.Ф.Купіної.

Дисертанткою чітко сформульовані мета та завдання дослідження. Об'єкт і предмет дисертаційного дослідження визначені відповідно до існуючих вимог, що дозволило авторці всебічно проаналізувати окреслені проблеми.

Л.Ф.Купіна достатньою мірою володіє методологією наукового пошуку, яку складають сукупність філософських (світоглядних), загальнонаукових та спеціально-наукових методів, що використовувалися нею при проведенні дослідження.

Основою для написання дисертації стали наукові праці багатьох вчених із загальної теорії права, філософії права, і звичайно, трудового права, які авторка ґрунтовно та всебічно проаналізувала та узагальнила. Водночас слід підкреслити, що ця робота є одним з перших комплексних наукових досліджень ефективності норм трудового права України у системному взаємозв'язку цілей та задач правового регулювання реалізації особою права на працю.

Дисертаційне дослідження має послідовну і логічну структуру. Дисертантка правильно розпочала роботу з визначення теоретико-

методологічних підходів до поняття ефективності норм трудового права, зокрема *генезису досліджуваної категорії*. Представляє науковий інтерес здійснена дисертанткою періодизація наукових досліджень, присвячених проблематиці визначення сутності ефективності норм права загалом і, зокрема, ефективності галузевих норм права, де виокремлено такі етапи: 1) 1963-1991 рр., що визначається як період розвитку юридичної науки радянських часів, де домінуючим було спрямування наукового пошуку на вироблення загальнотеоретичної концепції розуміння ефективності норм права, при цьому були майже відсутні галузеві дослідження відповідної тематики; 2) 1991-2009 рр., період, якому притаманне переосмислення значення потреб та інтересів людини як головної цінності функціонування сучасної держави, ефективності її діяльності та реалізації правових норм як регуляторів суспільних відносин; 3) 2009 р. – сьогодення, період, який характеризується активізацією досліджень, присвячених проблематиці вдосконалення норм трудового права, пошуку оптимальної моделі трудовправового регулювання суспільних відносин в умовах гармонізації національного законодавства до стандартів законодавства Європейського Союзу (с. 22-24).

Значна увага у роботі приділена дослідженню концептуальних проблем визначення правових основ формування ефективних норм трудового права. Зокрема, авторкою обґрунтовано науково-практичну цінність класифікації умов ефективності норми за ознакою, пов'язаною з елементами механізму права (умови, що визначають «якість» норми права; умови, що характеризують діяльність правозастосовчих органів; умови, що відображають рівень правосвідомості та правової активності населення) (с. 134-143).

Представляють практичний і науковий інтерес авторське бачення розгляду наявних проблем ефективності норм трудового права України, що забезпечують реалізацію принципів трудового права. Зокрема, авторкою розглядаються проблеми реалізації принципу свободи праці (с. 214-219).

Слушним є висновок Людмили Францівни стосовно того, що в умовах світової економічної кризи, спричиненої пандемією, забезпечення ефективності норм щодо реалізації гендерної рівності, продуктивності реалізації принципу соціального діалогу пов'язується із впровадженням на загальнонаціональному рівні політики із створення робочих місць для працевлаштування жінок, у тому числі шляхом підтримки розвитку жіночого підприємництва, підтримки прав працюючих батьків із дітьми, нормативного закріплення гнучкого графіку роботи для жінок, визначення чітких підстав для запровадження дистанційної роботи, визначення кола гарантій для батьків, які працюють на умовах неповного робочого часу; надання дистанційної психологічної підтримки працюючим батькам та їхнім дітям, що може включати бесіди, вправи, ігри, вебінари та інші заходи (с. 238-243).

Окрему увагу у рецензованому дослідженні присвячено визначенню ефективності норм, що забезпечують захист трудових прав. Погоджуємось із висновком про «квазіпрецедентний» характер рішень Великої Палати Верховного Суду, внаслідок чого створюються перешкоди до забезпечення належного рівня ефективності реалізації норм трудового права, що створює умови для активізації науково-практичних досліджень з вивчення проблеми судового вирішення індивідуальних трудових спорів (с. 310-311).

Завершується дисертаційне дослідження Л.Ф. Купіної обґрунтуванням авторської Концепції забезпечення ефективності норм трудового права України, яка, за пропозицією авторки, структурно має складатися зі двох розділів, де: у першому розділі рекомендовано закріпити загальні положення її реалізації, визначити сутність основних регульованих понять, обґрунтувати мету, завдання прийняття Концепції, охарактеризувати проблеми, вирішення яких пов'язується із її запровадженням до національного правового простору; другим розділом мають бути визначені напрями реалізації Концепції, серед яких виокремлено доктринальний, нормативно-правовий, освітянський та організаційний (с. 332-366).

Крім того, у представлений на захист науковій роботі міститься цілий ряд

цікавих та слухних пропозицій щодо удосконалення чинного законодавства та проекту Трудового кодексу України з урахуванням положень міжнародних правових актів, ратифікованих Україною. Зокрема, заслуговує на увагу пропозиція дослідниці перегляду нормативного розуміння права особи на працю як *«права одержання роботи вільно, без примусу, відповідно до власних здібностей, навичок та майстерності з дотриманням гідних та безпечних умов здійснення трудової функції, що оплачується справедливо, реалізація та захист якого гарантується державою на умовах соціального діалогу та партнерства»* (с. 353).

Таким чином, у дисертації сформульовано цілий ряд положень, які дозволяють оцінити належний рівень її наукової новизни. Висновки, досягнуті авторкою дисертації, дозволяють скласти цілісне уявлення про основний зміст роботи та внесок здобувача у дослідження актуальної наукової проблеми.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що висновки і пропозиції автора можуть бути використані як у правотворчій діяльності – для розробки проектів концепцій розвитку законодавства України та окремих його галузей; підготовці проектів окремих нормативно-правових актів, зокрема, Трудового кодексу України; у правозастосовній діяльності – для вдосконалення практики застосування актів чинного законодавства про працю, зокрема, судової практики, практики діяльності органів нагляду і контролю за дотриманням трудового законодавства, профспілок, їх об'єднань, організацій роботодавців, їх об'єднань при здійсненні різних форм соціального діалогу; у навчальному процесі – при викладанні навчальних дисциплін «Трудове право України», «Право соціального забезпечення», підготовці навчально-методичних матеріалів із зазначених дисциплін.

Оцінюючи дисертацію Л.Ф. Купіної в цілому позитивно, водночас необхідно звернути увагу на питання, які могли б, як уявляється, слугувати предметом додаткових пояснень з боку дисертанта або ж дискусії під час її захисту.

1. На с. 152-154 дисертації авторкою визначається серед критеріїв ефективності норм трудового права досягнення балансу приватних та публічних інтересів, що в цілому заслуговує на позитивну оцінку. Однак в цьому сенсі набуває особливої актуальності питання забезпечення реалізації легітимних очікувань особи як учасника трудових правовідносин, де необхідним було дослідити не лише очікування працівника, а і роботодавця від участі у трудових правовідносинах.

2. У підрозділі 1.4 (с. 120-127), а також висновках до дисертації (с. 370) авторкою пропонується виокремити різновиди соціальної ефективності, в залежності від чинників, які впливають на розвиток особистості в процесі трудової діяльності: матеріальне забезпечення, управлінські амбіції, морально-психологічне сприйняття права, виховний характер норми права та політико-правові погляди суб'єкта дії норми права. На нашу думку, така позиція є дискусійною, з огляду на те, що вказані чинники є характерними рисами соціальної ефективності, підвиди яких варто було б виділити більш конкретно.

3. У підрозділі 3.4 при розгляді проблем врегулювання трудових спорів поза авторською увагою залишено питання транскордонності як ознаки довічних соціальних (пенсійних) виплат, що сформовано як внаслідок наявної практики розгляду звернень до Європейського Суду з прав людини, так і результатів національної судової практики.

4. Зміст запропонованої авторської Концепції забезпечення ефективності норм трудового права України складається із двох розділів, де в першому визначаються загальні положення її реалізації, а в другому обґрунтовані напрями її впровадження, до яких віднесено доктринальний, нормативно-правовий, освітнянський та організаційний. Варто підкреслити, що серед таких напрямів було б необхідно окрему увагу приділити інформаційному напрямку, зокрема, у частині підвищення рівня правової свідомості як працівників, так і роботодавців.

5. Авторкою обґрунтовується необхідність законодавчого закріплення в якості ознаки трудових правовідносин їх немайновий характер. В цілому підтримуючи такий підхід, варто зазначити, що в межах здійсненого дослідження категорії «немайновий характер трудових відносин» дисертантка досить фрагментарно приділила увагу майновій складовій трудових відносин, що, однак, необхідно було б зробити більш аргументовано (с. 254-259). Адже наявні результати судової практики ЄСПЛ вимагають переосмислення такої категорії на національному рівні правового регулювання в цілому, і зокрема, у частині законодавчого визначення права особи на працю як права, реалізація якого спрямовується на задоволення майнових та немайнових потреб працівника.

Наведені спірні положення і висловлені зауваження не впливають на загальну позитивну оцінку дисертації, яка має самостійний і творчий характер, наукову і практичну цінність. Наявність дискусійних питань насамперед пов'язано зі складністю теми дослідження та власним підходом дисертантки до її розгляду.

Викладене дає підстави для висновку про те, що дисертація «Ефективність норм трудового права України» є завершеним науковим дослідженням, в якому отримано нові науково обґрунтовані результати, що в сукупності розв'язують конкретне наукове завдання, яке має істотне значення для розвитку науки трудового права, тобто за своєю актуальністю, новизною постановки та вирішенням досліджених проблем, теоретичним рівнем та практичною значущістю відповідає вимогам Порядку присудження наукових ступенів, а її авторка – Купіна Людмила Францівна – заслуговує на присудження наукового ступеня доктора юридичних наук зі спеціальності 12.00.05 – трудове право; право соціального забезпечення.

Офіційний опонент:

**доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри трудового та господарського
права факультету № 2
Харківського національного університету
внутрішніх справ**

К.Ю. Мельник